

Список використаних джерел

1. Джонс Д. К. Методи проектування. Київ : Світ, 1986. 328 с.
2. Євін І. А. Мистецтво і синергетика. Київ : Едіторіал, 2004. 164 с.
3. Фрактал. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фрактал> (дата звернення: 15.09.2022).
4. Юргенс Х., Пайтген Х.-О., Заупе Д. Мова фракталів у світі науки. *Scientific American*. № 10, Жовтень, 1990. С. 36–44.
5. Яковець І. О., Ляковська О. О. Фрактал – математика мистецтва. дослідження природності фрактальних проявів. *Вісник ХДАДМ Образотворче мистецтво*, 2011. № 2. С. 166–171.
6. Barnsley M. F. *Fractals Everywhere*. Boston: Academic Press Professional, 1993. 531 p.
7. Mandelbrot B. *The Fractal Geometry of Nature*. W. H. Freeman, San Francisco, 1982. 468 p.

Наталія ПОРОХ

«ЗАКЛИК ДО НАВЧАННЯ» ФУКУДЗАВИ ЮКІТІ У СТАНОВЛЕННІ МЕЙДЗІЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Одне з найпріоритетніших завдань будь-якої держави полягає у створенні ефективної системи освіти та забезпечення її якісного функціонування, адже у сучасному світі сталий соціально-економічний розвиток країни, без сумніву, пов'язаний із серйозними інвестиціями у людський капітал та підготовкою висококваліфікованих спеціалістів. У цьому контексті неабиякий інтерес викликає досвід Японії, адже система освіти цієї східноазійської країни є однією із найбільш ефективних у світі.

Упродовж тривалого часу японцям вдалося створити унікальну модель освітньо-виховного процесу. Її важливою складовою була й залишається вірність традиціям та особлива увага до духовного виховання особистості. Це дозволило поєднати цінності «східної» культури із «західними» новаціями, що, зрештою, відобразилося у формуванні нової культурної ідентичності японців в епоху Мейдзі (1868–1912) [1, с. 148].

Початок становлення освітньої системи в Японії припадає на VII сторіччя, тобто на період зародження самурайства. Майбутні воїни повинні були не лише майстерно володіти зброєю, а й розуміти принципи буддизму та конфуціанства, вивчати грамоту і каліграфію, музику й літературу [4, с. 80]. Мир і спокій у країні за часів сьогунату Токугава (1603–1868) сприяли подальшій трансформації ролі самураїв з військової на адміністративну, що спричинило зростання їхньої освіченості та рівня культури. В японській освіті відбулося подальше зміщення акцентів з вивчення військових мистецтв на оволодіння різними художніми дисциплінами (поезія, граматики, стилістика, музика, каліграфія, арифметика, стрільба з лука, етикет, вміння керувати кіньми, шиття, складання ікебани, вивчення чайної церемонії та ін.) [2, с. 26–27].

Становлення сучасної освітньої системи Японії розпочалося під час першої модернізації країни, зініційованої Мейдзі (тронне ім'я імператора Муцухіто, роки правління 1867–1912) та детермінованої європейськими (а пізніше – й північноамериканськими імпульсами), у середині XIX сторіччя. Консервативна революція Мейдзі ісін стала важливою передумовою формування сучасної японської державності та одночасного збереження спадкоємності її історії та культури.

Ще задовго до реставрації Мейдзі Японія вирізнялася активним сприйняттям європейської культури у таких сферах, як медицина, астрономія, ботаніка тощо. Упродовж XVIII – початку XIX сторіччя поряд із засвоєнням європейської науки

швидкого поширення набували дослідження японських учених у вивченні європейського досвіду у таких областях, як фізика, хімія, сільськогосподарські науки, технологія низки цивільних галузей промисловості (ткацтво, металургія, видобуток корисних копалин тощо). Нарешті, у 70-80-ті роки XIX сторіччя розпочинається активне сприйняття в Японії європейських суспільних наук, не пов'язаних з військовою справою (передусім філософії, соціології, юриспруденції) [1, с. 148]. Тому перші японські філософи, які беззастережно сприйняли європейську культуру загалом (Фукудзава Юкіті, Нісі Амане), хоча й були вихідцями із самурайських військових кіл, але ніколи не належали до професійних військових, служили чиновниками Бакуфу по вивченню європейської науки.

Важливе значення у процесі становлення сучасної освітньої системи Японії мала урочиста П'ятистатейна присяга імператора Мейдзі від 14 березня 1868 року, насамперед її п'ята стаття: «Ми зберемо знання з усього світу і міцно розбудуємо основи імператорської держави» [6, с. 129]. Така увага до освіти і грамотності народу була в Японії досить утрадиційною: на початку мейдзійської модернізації освіченими були 40% чоловіків і 10% жінок. Перший імператорський акт нової епохи означав відкритий курс Японії на інтернаціоналізацію освіти [1, с. 147].

Одним із найбільш послідовних прибічників організації освіти в Японії за західним зразком був філософ, письменник і перекладач Фукудзава Юкіті (1834–1901), який розглядав освіченість населення не лише як можливість подолання бідності, а й досягнення незалежності від держави. Як зазначав мислитель, освічене населення повинне стати стрижнем успішної модернізації та динамічного розвитку країни. Пропагуючи роль освіти як надважливого стратегічного напрямку мейдзійських реформ, Фукудзава Юкіті послідовно протистояв реакції з боку конфуціанських учених і синтоїзму, обстоював певний ліберальний підхід до реорганізації освітньої системи країни. Його позиція відображала погляди представників нової японської еліти, яка здебільшого складалася з молодих міських інтелектуалів – прибічників модерну як рушійної сили західного суспільства. Особливо поміж них, окрім Фукудзави Юкіті, виділялися такі модерністи як Морі Арінорі, Нісі Амане, Като Хіроюкі. Вони на шостий рік епохи Мейдзі, тобто у 1873 році, об'єдналися в Мейрокуся (буквально – Група Мейдзі шість). Їм без будь-якого сумніву, належить визначальна роль у соціальному та інтелектуальному розвитку японської нації. У той час популярності набула така пісенька: «Якщо постукати по підстриженій голові, вона відгукнеться: «Цивілізація і просвіта» [1, с. 149]. Фукудзава Юкіті був переконаний, що у новій Япоонії будь-яка людина, незалежно від соціального статусу та класової належності, здатна досягти висот винятково завдяки своїм здібностям і заслугам. Його ідея рессинсюссе (успіх і прогрес у житті) стала справжнім дороговказом для молоді мейдзійської епохи.

Книги, лекції, публіцистична і педагогічна діяльність Фукудзави мали неабиякий вплив на всі сфери суспільного життя тогочасної Японії, слугували формуванню уявлень про Захід, його культуру, про місце країни серед інших держав світу, про цілі та завдання, що стояли перед японцями на шляху капіталістичної реконструкції. Ці проблеми знайшли своє відображення у таких національних бестселлерах Юкіті як «Стан справ на Заході» та «Заклик до навчання». Зміст першої книги відображав об'єктивний погляд автора на країни Заходу, в яких він зміг побувати (США, Франція, Англія, Голландія, Пруссія, Росія, Португалія). Фукудзава Юкіті, намагаючись осягнути сутність західної цивілізації, зібрав матеріал, який у подальшому сприяв ознайомленню широкої японської аудиторії з позаазійським світом. Автор зазначав: «Під час поїздки по Європі я ґрунтовно вивчав деякі банальні деталі іноземної культури. Я відчував, що повинен шляхом безпосереднього спілкування з людьми дізнатися якомога більше про буденні речі, про те, що європейці не описували в книгах, вважаючи абсолютно очевидним. Для нас ці буденні речі були найважчими для розуміння» [5, с. 228].

Розпочинаючи з 1868 року всі свої зусилля Фукудзава зосередив на створенні сучасної школи Кейо (роки Кейо – 1865–1867), на педагогічній та просвітницькій діяльності. Він намагався передати учням всі накопичені знання про практичні науки і культуру Заходу. Учений реорганізував систему викладання, максимально наблизив спосіб навчання до існуючого на Заході, лекції та заняття вперше в Японії почали проводитися за визначеним розкладом. У «Заклику до знань» Фукудзава проголосував дві основні думки. Перша – всі люди рівні і наділені природними, у їх числі й політичними правами. Друга – задля успішної реалізації власних бажань людина повинна оволодіти необхідними практичними знаннями. Доповнений варіант цієї книги був розпроданий у Японії накладом у 3 млн. 400 тис. примірників (на той час населення країни складало 30 млн. осіб) [5, с. 227]. Загалом цей твір мислителя впродовж 1872–1876 років був виданий 17 разів.

Звертаючись до широкої аудиторії, Юкіті закликав покінчити зі старим феодалним минулим, відмовитися від станових забобонів та старої конфуціанської науки, оволодіти практично необхідними знаннями, він стверджував право кожного на свободу, рівність, незалежність: «Небо не створило одну людину нижчою за інших або вищою за інших людей.» При народженні всі мають однакове становище. При народженні немає різниці між знатними і незнатними, високопоставленими і низькопоставленими [5, с. 228]. Ці початкові рядки «Заклику до знань» стали крилатими у Японії 70-х років XIX сторіччя

Фукудзава Юкіті наголошував: «Хто не практикує знання, той не оволодіє знаннями, хто не має знань, той – дурень. Різниця між розумними людьми та дурнями виникає залежно від того, навчається людина чи ні» [3, с. 338]. Виступаючи за прискорену модернізацію освітньої системи Японії, мислитель наполягав на відмові від її існуючої архаїки: «Навчання – це не зазубрювання складних знаків, не читання складних давніх текстів та японської поезії, і не складання віршів; все це – марна наука. Звісно, всі ці речі є дуже корисними для задоволення власних високих почуттів, однак з давніх-давен конфуціанці, вчені-японісти та інші їх надзвичайно переоцінювали. Сьогодні цю даремну науку необхідно цілковито замінити на корисне практичне вчення, не відірване від повсякденності». [5, с. 227]. Особливо Фукудзава виокремлював такі важливі навчальні заняття, як опанування знакової абетки «іроха», вміння писати листи, знання правил подвійної бухгалтерії, вміння користуватися рахівницею та вагами. Важливе значення, на його думку, мали географія (характеристики і карти всіх країн світу), фізика (знання природи всіх речей світу та їхніх властивостей), історія (знання не лише стародавніх хронік, а й книг про минуле і сучасне всіх країн), економіка (знання про досягнення власного добробуту, добробуту сім'ї і, таким чином, добробуту всієї країни), мораль (ствердження власної поведінки та взаємодія зі світом відповідно до законів природи). Водночас, наголошуючи на важливості глибокої трансформації усіх сфер життєдіяльності японського суспільства, Фукудзава Юкіті зробив значний крок не лише в бік ліберальних традицій Європи, а й у бік відкриття заново давньокитайських (даосько-чанських) передумов своєї ж власної культури. На його переконання, основу змін повинне скласти органічне поєднання традиційних елементів і західних інновацій. Згідно з ідеями Юкіті, сутністю проявів шляху Неба, небесного Дао не є обов'язкові ієрархічні відносини на Землі. Вона полягає у непомітності невиразного Дао і в різних якостях людської душі.

У поглядах просвітника знайшла відображення нова епоха японської цивілізації, історична тенденція модернізації та інтернаціоналізації економіки, політики, науки, культури. Він зазначав: «Щоб займатися важливими науками, необхідно використовувати переклади західних книг; можна для зручності писати й японською абеткою, але талановита молодь повинна читати книги європейськими мовами. Повсякденною практичною наукою повинні цікавитися всі. Якщо люди, здобувши ці

знання, будуть потім займатися кожен спадковою справою свого роду, то вони забезпечать власну незалежність, незалежність роду та незалежність усієї країни» [5, с. 228].

Важливе місце у педагогічній концепції Фукудзави відводилося проблемі моралі, вихованню людської порядності та гідності особистості як мірила поведінки людини: «Навички і доброчесність не виникнуть без знання принципів речей. Знання принципів речей не виникне без навчання. Саме тому, навчання – це справа надзвичайної важливості. Гідність селян, ремісників і торговців порівняно з учорашнім днем зросла у сотню разів – відтепер вони стоять на одному рівні із самураями. Для тих з них, хто відрізняється відповідними особистими якостями, зараз відкрита дорога в уряд. Тому вони повинні пам'ятати про свою гідність, цінувати її і не дозволяти собі ганебних учинків» [5, с. 228].

Просвітницькі ідеї Фукудзави Юкіті мали неабиякий вплив на створення нової системи освіти в Японії. З 1885 по 1897 рік було офіційно введено обов'язкове початкове навчання, відкриті університети, педагогічні інститути. Освіта стала доступною для всіх, незалежно від соціального статусу. Впровадження спочатку обов'язкової трирічної освіти, у 1900 році – чотирирічної і, нарешті, у 1908-му – шестирічної перетворило Японію на одну із небагатьох країн світу, де населення було повністю навчене грамоті: на початку ХХ сторіччя осіб, котрі здобували шкільну освіту, було 90 відсотків, а учнів серед дітей шкільного віку – 95 відсотків. Це дозволило Країні Вранішнього Сонця успішно, впродовж декількох десятиріч здійснити вражаючу модернізацію, в результаті якої постала сучасна японська держава.

Список використаних джерел

1. Бесєдіна Н.В. Японське просвітництво – важлива передумова реформ Мейдзі. *Історична пам'ять*. 2014 №30–31. С. 146–154.
2. Білик О.М. Історичні традиції освіти та естетичного виховання в Японії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2013. Випуск 26. С. 26–29.
3. Білик О.М. Особливості функціонування системи початкової освіти Японії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2012. Випуск 25. С. 38–41
4. Рубель В.А. Японська цивілізація: Традиційне суспільство і державність. К. : «Аквілон-Прес» 1997. 344 с.
5. Тарасов А.С. Фукудзава Юкіті: рецепція ліберальних ідей в добу Мейдзі. *Дні науки філософського факультету – 2015. Міжн. наук. конф. (21 – 22 квітня 2015 р.) матеріали доповідей та виступів*. К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2015. Ч 1. С. 226–229.
6. Хамагуті Єсюн. Що таке японська модель: переваги та види в добу глобалізації. [пер. з яп.] К. : Видавничий дім «К.М. Академія». 2003. 136 с.

Віктор РИБАЧУК

ОСВІТНІ ІДЕАЛИ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ СОФІСТІВ

Сучасна система освіти в багатьох своїх виявах бере початок у багатогранній культурі Стародавньої Греції. Елементами науки й освіти, філософії й техніки, різні форми літератури та мистецтва стали істотною і невід'ємною частиною тієї основи на якій успішно розвивалася та розвивається світова культура.

Проголошення Україною незалежності знаменувало собою водночас і початок інтенсивних пошуків світоглядних орієнтирів, перед усім у контексті вироблення нової